

**ПРЕЗЕНТАЦИЯ НА РАБОТНАТА ПЪРВА ЧАСТ
НА УЧЕБНИКА
„БОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК. ПРАКТИЧЕСКИЙ КУРС“
(АВТОРИ: И. ПЛАТОНОВА, Й. ДАПЧЕВА)**

Ирина Платонова
МГУ „М.В. Ломоносов“

**PRESENTATION OF THE FIRST DRAFT
OF THE “PRACTICAL COURSE OF BULGARIAN LANGUAGE”
(AUTORS: IRINA PLATONOVA, YOVKA DAPCHEVA)**

Irina Platonova
Lomonosov Moscow State University

Abstract. The aim of the presentation is to present the first part of the new Bulgarian language textbook for students of the humanities departments of the universities in Russia. It corresponds to the Bulgarian language program of the bachelor's degree at the Faculty of History of Lomonosov Moscow State University (about 300 school hours). It conforms to the A2-B1 level of the Common European Framework of Reference for Languages. The textbook is aimed at the acquisition of language, speech and, mainly, socio-cultural competence of the students, with an emphasis on the communicative aspect. It is designed for 350-400 teaching hours. The textbook is similar to the classical one, but there are innovations, for example: texts of the lessons include mini-dialogues, which expand the lesson; etiquette expressions, phraseologisms, proverbs, fiction (including anecdotes and jokes) and journalistic stories. All together, they combine different styles of speech.

Keywords: teaching in Bulgarian; the bachelor's degree program; the new textbook – classical and innovative.

За учебника по български език, който се подготвя във Факултета за чужди езици и регионоведение при Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“, от който е готов работният вариант на първата част, специалистите са могли да получат обща представа от материалите на моето изказване по време на Третия международен конгрес на българистите, когато формулирах неговите лингвометодически основи и се стараех, поне кратко и фрагментарно, да покажа реализация на неговата концепция (Платонова/Platonova 2013b: 32–46).

Учебникът е за студенти от хуманитарните факултети на университетите в Русия и е ориентиран към получаване на езикова, речева и главно социокултурна компетентност от студентите с акцентиране върху комуникативния аспект. Целите и задачи в плана на комуникацията са – от нулата да се стигне до ниво B2–C1 по Европейска-

та езикова рамка, а също така да се развие практическият навик за четене и двустранният устен и писмен превод.

Взето е под внимание, че обучението протича в Русия, в средата на родния руски език. Затова лингвистичната и методическата основа за обясняване на фонетиката, граматиката и лексиката е съпоставянето с руския език.

За съжаление, новият учебник се създава в много сложно за университетската славистика време. Кандидат-студентите се стремят да учат английски и още някой друг западен език, почти нищо не знаят за славянските езици и чак когато влязат в университета, започват да се занимават във факултативи и курсове по избор, свързани със славистиката.

Въпреки всички трудности, ние продължаваме нашата работа. По материалите на учебника изнесох 3 доклада в България: за концепцията на учебника (Платонова/Platonova 2012: 510–516), за лексикалната му част (Платонова/Platonova 2013a: 649–653), и както вече посочих, на Третия конгрес на българистите в София (Платонова/Platonova 2013b: 32–46). Освен това, когато вече имах съавтор – доц. д-р Йовка Дапчева, обсъдихме първите 12 урока в Департамента за езиково обучение (ДЕО–ИЧС) при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2015 г.). Преди три дена пак там обсъдихме още 7 урока, приключващи първата част.

През 2016 г. заедно с моята съавторка представихме редица уроци от учебника на международната конференция „Учител, ученик, учебник“ в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (Платонова, Дапчева/Platonova, Dapcheva 2016: 204–213). Доц. д-р Й. Дапчева е работила при нас като лекторка и добре познава особеностите на нашата работа. Ние сме съмишленици.

През тази година Факултетът за чужди езици и регионознание при Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (където работя аз) и Департаментът за езиково обучение (ДЕО–ИЧС) при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (където работи доц. Дапчева) сключиха Договор за сътрудничество с цел довършване на учебника.

Но... когато започнах да работя върху учебника, в Московския университет голяма част от хуманитарните факултети още не бяха преминали от подготовката на „специалисти“ (5 години на обучение) към подготовка на бакалаври и магистри. В програмите за обучение по славянски езици на студентите и аспирантите, специализиращи по проблеми на славянските страни в редица факултети, имахме хорариуми до 650 учебни часа, а в нашия факултет, в групите по български език като първи – и повече.

Обаче в новите учебни планове, например в Историческия факултет, хорариумът на бакалаврите е съкратен с една трета (от 500 часа останаха 300). Магистрантите от профила „История на южните и западните славяни“, където българският език е език на бъдещата им специалност, имат само 2 часа седмично!

В резултат на такива преобразования програмата по български език на бакалаврите в Историческия факултет е стеснена до абсолютния минимум и сега отговаря най-много на програмата за 1-во ниво (ниво А2–В1 по Европейската рамка на нивата). А ние трябва да подготвим студентите така, че да могат да четат и да разбират литература по специалността още след първата година на обучението (това е необходимо за курсовите им работи), а като завършат обучението, да използват българския език в работата си, и имайки този фундамент, както и студентите от други хуманитарни специалности, да продължат да развиват комуникативната си компетентност, навиците за четене и превод на периодична, на художествена литература и литература по специалността (филология, философия, политология и др.) на доста високо ниво.

Тъй като има стремеж към унифициране на целите и задачите на обучението по чужди езици, решихме да съотнесем както лексикалните, така и граматическите теми на първата част на нашия учебник по български език за руснаци със стандарта „Необходими знания по български език за успешно полагане на изпит за ниво А2“, разработен в ДЕО–ИЧС.

Имайки предвид, че двата езика са славянски и някои лексеми, граматически категории (напр. вид) и граматически форми (напр. пасивни конструкции) не са трудни за разбиране, отчитайки допълнителните изисквания на нашата програма, а именно развитие на навиците за четене на периодична, художествена литература и особено на литература по специалността, а също така и навиците за двустранния превод, се наложи да добавим някои граматически теми, предвиждани за ниво В1, напр. за пълните форми на личните местоимения. Но най-важната тема е друга – понятие за системата на времената в българския език и за несвидетелските форми на времената. За нагледност и по-добро разбиране на системата на времената е предложена една схема, следвана от таблица с примери на употребата и обяснения (привеждаме само таблицата с аорист и имперфект):

Аорист	сов.	Вчера <u>прочетох</u> една интересна книга.	Действие завершено и известно кога.
	несов. (редко)	Ти къде беше вчера? – Вкъщи. От 6 до 8, цели два часа <u>четох</u> една интересна книга, после отидох да се поразходя малко.	Действие завершено не логически, а во времени; это подчеркивает и следующее за ним завершённое действие.
Имперфект	несов.	Миналата година на село често <u>четях</u> интересни книги.	Действие не завершено логически, но известно, кога оно проходило.
	сов. (редко)	Той беше интересен човек. Щом <u>дойдеше</u> на гости, намираше някоя книга и почваше да я чете.	Употребление сов. вида подчеркивает постоянно повторяющееся действие в придаточном предложении, но в главном предложении глагол <u>обязательно</u> должен быть несов. вида.

След запознаване със системата и имайки я като справочен материал, студентите вече могат да четат и да разбират автентичната литература, особено по специалността. От миналите глаголни времена до края на обучението в бакалавърската програма студентите научават само аорист (минало свършено) от глаголите от свършен вид, което е и необходимото за ниво А2.

Сега съм на мнение, че към нашите 19 урока трябва да добавим още един. За четене е необходим имперфект от глаголите от несвършен вид, а също така общо понятие за стиловете в българската реч с кратката им характеристика и примери.

От друга страна, някои граматични теми, които планирахме да дадем в първата част на учебника, се наложи да преместим във втората. Например аорист от глаголите от несвършен вид и имперфект от глаголите от свършен вид.

И така, структурата на учебника е близка до класическата: състои се от „Уводен урок“ („**Вводный урок**“) и основния курс в две части, като първата част отговаря на ниво А2–В1 (300 учебни часа) и е съотнесена с Програмата на бакалаврите в Историческия факултет на МГУ. Преди това даваме „Въведение“ („**Введение**“) – кратки сведения за България (на руски език). Във всеки урок от основната част има една или две лексикални теми и няколко граматически теми.

Още в „Уводния урок“, а също така при представяне на „Допълнителната лексика“ („**Дополнительная лексика**“) и обяснение на „Граматиката“ („**Грамматика**“) като примери по възможност се дават не само отделни думи или изречения, а фразеологизми, пословици, поговорки, гатанки, анекдоти, вицове, дори малки стихове, които препоръчваме да се научават наизуст. Смятаме, че по такъв начин студентите не само изработват фонетичния навик на правилното произношение, разширяват лексикалния си запас и запомнят граматическите структури, но и се запознават с „малките литературни форми“, в които най-ярко се проявява националният менталитет.

Например за трениране на правилното произношение:

*на безударното **О** (без „акане“); по-мекото, отколкото в руския език, **Ш** и по-твърдото **Ч**: *Лёсно е да говóриш, мѣчно е да го стóриш.*

*на **Ъ**: *Под пѣт и над пѣт; на бѣ́рза рѣ́ка.*

Текстът на урока представлява нов лексикален материал и служи за илюстрация на новия граматичен материал. Всички текстове са свързани с общи действащи лица и са дадени като сценки от живота им в Москва и София. В тези текстове включваме различна информация за страната и нейната култура. За пръв път в текстовете се обръща внимание на невербални знаци, особено на някои жестове на българите, които не съществуват при руснаците, или съществуват, но с някои отличия.

*Например кимване с глава не само при произнасянето на „не“, но и при произнасянето на „ти“ (и въобще значение на това междуметие).

За предотвратяване на отрицателната интерференция след всеки текст има рубрики „**Ударение**“ и „**Внимание!**“. В „Ударение“ са представени думи от руския и българския език с различно ударение. Напр. *сто́лица* – сто́лица; *автобу́с* – авто́бус; *ки́но* –

кинò. В рубриката „Внимание!“ се посочват думи с еднакво значение, които в българския език и в руския език имат различен граматически род, имат близки графични образи и др.: *прогно̀за* (ж.р.) – прогноз (м.р.); *за̀хар* (ж.р.) – сахар (м.р.); *седа́* – сидеть; *иконо̀мика* – экономика и т.н.

Понякога за разширяване на темата на урока е необходима **допълнителна лексика**. Ние се стремяхме да я дадем във вид на минидialog в съответната ситуация.

Например в Урок 7 „Андрей Зимин пристига в София“ в текста се говори за градския транспорт и посрещане на жп гарата (железопътната гара). Понеже ситуацията не дава възможност в текста да се вмъкнат някои важни за дадената тема сценки, те са представени в допълнителните минидialogи:

„Запитване с какво се стига до гарата“, „Диалог със служителката в Информационната“, „На гишетото за билети“, „На аерогарата“, например:

* *На гишетото за билети*

— *Имате ли билети със запазени (<зарезервированные, с указанием номера>) места за Варна за утре сутринта?*

— *За кой влак?*

— *За бързия.*

— *Не. За бързия нямаме свободни места. В пътническият е свободно.*

— *Тогава дайте ми един билет за експреса.*

— *Почакайте, в спалния вагон на първа класа има едно свободно купе.*

— *Ще го (<его>) взема.*

Материалите на диалозите са предназначени за научаване наизуст или за ролеви игри, затова неизвестните или трудните за разбиране думи се превеждат в скоби.

След текста следва „Коментар“ („Комментарий“). Отначало се обясняват още непознати лексикално-граматически структури, които са необходими в дадената ситуация. Постепенно такива обяснения намаляват, а остават обяснения на реалии, фразеологизми и други трудни за превод на руски език конструкции. Например в Урок 16 става дума за празнуване на Коледа – „Празници със семейството“ (привеждаме само три обяснения):

* *от̀пуск по ма̀йчинство* – отпуск по уходу за ребенком.

* *общи́на* – административно-териториална единица на България второго уровня. Обладает местным самоуправлением. Община входит в область, включает 1 или несколько населенных пунктов с административным центром. Небольшие городки образуют общину с близлежащими селами. София представляет собой одну общину с 24 районами. В България 28 областей и 264 общины. В обиходе „общиной“ называют и администрацию общины.

* *ба̀ница с къ̀смети* – в баница „на счастье“ запекат монетки или листочки бумаги с пожеланиями, это и есть къ̀смет.

Фразеологизмите по възможност се дават в контекста, по-често в диалога – за формиране на навиците на употреба на фразеологичните съчетания в речта на нашите студенти. Например в същия Урок 16:

**(говòрим) надълго и нашироко* – обо всем, со всеми подробностями: *Имам да ти разказвам много неща. А и при тебе знам, че има новости. Ела довечера вкъщи да си поговорим надълго и нашироко.*

Опитахме се да въведем и **фразеосхеми**, например:

* вопросительное наречие или местоимение (къде, кой и т.п.) + ли не ... – <где, куда, кто и т.п. только не ...>: Много обичам да пътувам. *Къде ли не съм ходила!*

Това е един от първите опити за използване на фразеосхеми в практически учебник от подобен род. Стараехме се упражненията за тяхната употреба да се състоят не само от отделни изречения, а и от кратки (мини)диалози.

Много от текстовете са придружени с рубриката „Етикет“ („**Этикет**“), който е свързан с темата на урока или е близък до нея. Представени са готови конструкции, които се използват в различни ситуации – при покана, молба, извинение, изразяване на благодарност, учудване и т.н. Автоматичното владение на такива фрази намалява трудностите при общуване на езика:

* *Предупреждение (Урок 11 „Разходка из София“)*

Внима̀ние, внима̀ние! (важно съобщение!)

Внима̀вай! Внима̀вайте! Бъдѝ внима̀телен! Бъдетѐ внима̀телен!

Пазѝ се! Пазѝте се! – <Внимание!>, <Берегись! Берегитесь!>, <Посторонись!>

<i>Дръпнѝ!</i> – <к себе>	}	<i>Табличка на входной двери, указывающая, в какую сторону открывать дверь</i>
<i>Бутнѝ!</i> – <от себя>		

В рубриката „Лексикални и лексикално-граматически бележки“ („**Лексические и лексико-грамматические замечания**“) са представени: словообразуване, глаголна реакция, предложни съчетания, българо-руски омоними, частни случаи на употребата на членната морфема (върху синтактичната или семантичната основа) – най-трудната граматична тема за руснаци, тъй като в руския език липсва категорията *определеност/неопределеност*. Привеждаме по един-два примера от различни уроци:

*Словообразуване (<Словообразование>) – Урок 8 „Жилището на Андрей“. В българском языке при глаголах доставления (нести, вести, и т.п.) приставка *до-* изразява напращенност на действия „сюда“, т.е. в место, где нахоятся оба или один из собеседников (говорящий и слушающий); в руском языке обычно приставка „при-“; приставка *за-* – напращенност на действия „туда“; в руском языке – приставка „от-“: *Андрей донася́ ключа от стаята* (<Андрей приносит ключ от комнаты>). *Александър завежда госта при администратора* (<Александр отводит гостя к администратору>).

*Глаголна реакция. Предложни съчетания (Урок 18 „Почивка с жена ми и дъщеря ми“):

1. *Този пъ́т* – <На этот раз>. В българском языке изразение беспредложное.

2. *По дру́го вре́ме*. – <В другое время>.

*Омонимия (Урок 14 „На Витоша“):

1. Болг. *лифт* – <подъемник, подвесная канатная дорога>.

Рус. <лифт> – *асансьор*.

2. Болг. *котлѐт* (м.р.) – <отбивная котлета>

Рус. <котлета> (ж.р.) – *кюфтѐ*, <котлета из рубленого мяса>

* Лексеми с различен семантичен обем (същият Урок 14):

1. Слово *име* в българском языке может обозначать:

1) имя – *име*

2) название – *име, наименованиѐ*.

В русском языке слово <имя> имеет только первое значение.

2. Слово *крѣстя* в болгарском языке также имеет два значения, в русском – только первое значение:

1) окрестить (ребенка)

2) дать имя, назвать; *крѣстя (на някого)* – <назвать в честь кого-либо>, *крѣстен е на някого* – <носит чье-либо имя>: *Хи́жа „Алѐко“ е крѣстена на писателя Алѐко Константи́нов.* = *Хи́жа „Алѐко“ нѐси ѝмето на писателя Алѐко Константи́нов.*

*Употреба на членната морфема (Урок 15 „На покупки в мола“):

Существительные – несогласованные определения с предлогами *без* или *с*, выражая качественную характеристику, употребляются в общей форме: *Йони обѣча блѹзи с кѣси рѣка̀ви, а Жѐня предпочѣта въобщѐ без рѣка̀ви.*

След тази рубрика следват упражнения и задачи – „Лексикални и лексикално-граматически упражнения“ („**Лексические и лексико-грамматические упражнения**“), които са ориентирани към щателно проучване на текста, особено ако той е автентичен, и разработка на лексикалната тема. Те са от речеви и комуникативен характер. За разширяване на речниковия запас се дават синоними и антоними. Лексикалният материал се научава в процеса на работа не върху изолирана дума, а върху думата в изречението или в контекста.

В „Лексикалните и лексикално-граматическите бележки“ обясненията се дават по принцип от семантиката към начините на формално изразяване. При представянето на материала в „Граматиката“ („**Грамматика**“) се върви от формата към значението и функцията. Тя е представена в система. При обясненията особено внимание се отделя върху съпоставянето на граматичните структури на руския и българския език. За нагледност и по-добро фиксиране на вниманието се използват таблици, схеми, подчертаване и други начини на изпъкването. При обяснението на граматиката като примери, както вече отбелязахме, се привеждат фразеологизми, гатанки, шеги, цветисти изрази, анекдоти.

Всяка граматическа единица се тренира в „Грамматическите упражнения“ („**Грамматические упражнения**“). Тяхна основа е тясната връзка между граматиката и лексиката, изучавани в дадения урок и предишните уроци. Упражненията за формообразуване се дават веднага след обясненията и примерите. Обикновено това са уп-

ражнения за работа по модели и образци. Останалите упражнения са разнообразни и разнопланови – трансформация, подстановка и др.

След детайлното разработване на лексиката и граматиката се дават „Задачи“ („Задания“) от речев и комуникативен характер. Например Урок 19 „Петър се разболя“:

**I. Опишете състоянието на един болен.*

II. Съставете диалог между лекар и пациент (лекарят пита пациента от какво се оплаква, преглежда го и му дава съвети как да взема лекарствата).

III. Опишете едно свое посещение в поликлиниката.

Последните упражнения са на превод от руски на български – „**Переведите на българският език**“. Преводът на текста на урока на руски език има за цел да покаже лексикалната и граматическата разлика между двата езика. Упражненията на превод от руски на български служат както за развитие на навиците на превода, така и за проверка на усвояване на лексикално-граматическия материал.

В края на всеки урок има допълнителен текст – „**Дополнителный текст**“. Текстовете са разнообразни (стихове, песни, анекдоти, шеги, откъси от литературни произведения) и предназначени за различни цели – затвърдяване на коректното произношение, илюстрации на граматическия материал, разширяване на лексикалните теми, възможност студентите да се запознаят с образци на литературни произведения. Старяхме се да са не само полезни, но и интересни за студентите.

Това е работната първа част на Учебника. Предстои ни да я допълним, както писахме по-горе, с Урок 20, да я редактираме и да пристъпим към втората част – за магистранти, аспиранти и други студенти с по-голям хорариум, за да стигнем с тях до високото ниво по Европейската езикова рамка.

Цитирана литература

- Платонова 2012:** Платонова, И.В. За концепцията на учебника по български език „Българският език. Практическият курс“. – В: *Сборник научни трудове. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Филологически факултет. Езикознание. Паисиеви четения. Пловдив, 2–3 ноември 2012 г.* Том 50, кн. 1, сб. В. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 510–516. (Platonova, I. Za kontseptsiyata na uchebnika po balgarski ezik „Bolgarskij jazyk. Prakticheskij kurs“. – V: *Sbornik nauchni trudove. Plovdivski universitet „Paisiy Hilendarski“. Filologicheski fakultet. Ezikoznanie. Paisievi cheteniya. Plovdiv, 2–3 noemvri 2012 g.* Tom 50, kn.1, sb. V. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 510–516.)
- Платонова 2013а:** Платонова, И.В. За лексикалната част на учебника по български език за руснаци „Българският език. Практическият курс“ – В: *70 години българска академична лексикография. Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 649–653. (Platonova, I. Za leksikalnata chast na uchebnika po balgarskiy ezik za rusnatsi „Bolgarskij jazyk. Prakticheskij kurs“ – V: *70 godini balgarska akademichna leksikografia. Dokladi ot Shestata natsionalna konferentsia s mezhdunarodno uchastie po leksikografia i leksikologia.* Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 649–653.)
- Платонова 2013б:** Платонова, И.В. Презентация на уроци от новия учебник за руснаци „Българският език. Практическият курс“. – В: *Сборник „Трети международен конгрес по българистика, 23–26 май 2013 г. София. Секция „Български език“. Подсекция „Българистика в чужбина. Преподава-*

не на български език“. Том 15. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 32–46. (Platonova, I. *Prezentatsia na urotsi ot novia uchebnik za rusnatsi “Bolgarskij jazyk. Prakticheskij kurs”* – V: *Sbornik Treti mezhdunaroden kongres po balgaristika, 23–26 may 2013 g.* Sofia: Universitetsko izdatelstvo “St. Kliment Ohridski”, 32–46).

Платонова, Дапчева 2016: Платонова, И. В., Дапчева Й. В. Новый практический учебник болгарского языка. Классика и инновации. – В: *Сборник „Учитель, Ученик, Учебник“. Материалы VIII Международной научно-практической конференции: сборник статей.* Том 2. Москва: КДУ, Университетская книга, 2016, 204–213. (Platonova, I., Dapcheva Y. *Novyj prakticheskij uchebnik bolgarskogo jazyka. Klassika i innovacii.* – V: *Sbornik “Uchitel’, Uchenik, Uchebnik“. Materialy VIII Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii: Sbornik statej.* Tom 2. Moskva: KDU, Universitetskaja kniga, 204–213.)

Ирина Платонова
Россия, Москва 119234
„Ленинские горы“ 1, строение 13–14
Московский государственный университет
„М. В. Ломоносов“
Факультет за чужди езици и регионознание
Катедра по славянски езици и култури
platonovamgu@mail.ru

Irina Platonova
Russia, Moscow 119234
1, stroenie 13–14 „Leninskie gory“
Lomonosov Moscow State University
Faculty of Foreign languages and Area Studies
Department of Slavic languages and cultures
platonovamgu@mail.ru